

Драматургічний текст у науково-критичній реценції

УДК 821.161.2-21 Франко.09
DOI: 10.26565/2227-1864-2019-81-13

Наративні особливості «Украденого щастя» І. Франка (літературна та сценічна версії)

К. В. Проценко

*бакалавр, студентка I курсу філологічного факультету (магістерський рівень),
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна;
e-mail: procenka17@gmail.com*

У статті розглядаються наративні особливості драми «Украдене щастя» Івана Франка та її сценічна реценція режисера Лілії Петренко. Ключовими термінами студії є сюжет, подія, час і простір. Проаналізувавши за допомогою теорії наративу два тексти, автор зробила висновок, що Іван Франко і Лілія Петренко вирішують художні задачі, розміщуючи той самий сюжет у різних просторових і часових координатах. На підставі здійснених спостережень ми робимо висновок про перетворення під керівництвом режисера розірваних елементів сюжету драми на нову самостійну цілісність.

Ключові слова: наратив, Франко, подія, час, простір

Проценко К. В. Нарративные особенности «Украденного счастья» И. Франко (литературная и сценическая версии)
В статье рассматриваются нарративные особенности драмы «Украденное счастье» И. Франко и ее сценической реценции режиссера Лилии Петренко. Ключевыми терминами студии являются такие, как сюжет, событие, время и пространство. Проанализировав с помощью теории нарратива два текста, автор пришла к выводу, что Иван Франко и Лилия Петренко решают художественные задачи, размещая один и тот же сюжет в разные пространственные и временные координаты. На основании проведенных наблюдений мы делаем вывод о превращении под руководством режиссера разорванных элементов сюжета драмы на новую самостоятельную целостность.

Ключевые слова: наратив, Франко, событие, время, пространство

Protsenko K. V. Narrative features of the play "Stolen Happiness" by I. Franko (literary and stage versions)

In this article is observed the narrative features of the play "Stolen Happiness" by Ivan Franko and its stage version by producer Lilia Petrenko. The research is carried out with the help of narrative and comparative analysis. The urgency of the work is confirmed by the fact that no one succeeded in comparing the text of the "Stolen Happiness" of the nineteenth and twenty centuries. Such a conclusion is made on the basis of the analyzed works of literary critics and art critics.

The author of the article uses such key terms of naratology as event, plot, time and space. These concepts help to understand the features of texts and allow you to compare the drama and its modern stage version. In each of the five acts of Ivan Franko's drama, the micro, mini- and actual event are determined. The scene version contains two actions which are also considered under this scheme. Time and space were also considered in detail in the example of two texts. The author used G. Zhenet's theory of narrative movements. The researcher came to the conclusion that Ivan Franko and Lilia Petrenko, by virtue of their capabilities, achieved the desired result. Using various types of art, the authors have created original works that interest the readers and the viewers for more than two centuries. Ivan Franko and Lilia Petrenko is focused on micro and mini events in different ways, however, they come to the main event of "Stolen Happiness" – the assassination of Mikhail Gurman. Time also unfolds in the texts in different ways. In the drama it is stretched, and in the stage reception, on the contrary, is narrowed. Lilia Petrenko resorted to receiving the alignment of time and spatial markers in her play. It makes this play eternal.

Key words: narrative, Franco, event, time, space

Драма «Украдене щастя» вже з перших днів написання привернула неабияку увагу літературних критиків, згодом режисерів театру та кіно.

Такі визначні дослідники минулого століття, як Є. Айзеншток, Я. Білоштан, Ол. Борщаговський, М. Возняк, М. Нечиталюк, М. Пархоменко та ін. звертали увагу на твір І. Франка, всебічно аналізуючи його. Основними питаннями, які розглядали науковці, були образи літературного твору, змістові та формотворчі

чинники, а також джерела драми [1; 2; 3; 4; 5; 8; 9; 14; 16; 17].

П'єса І. Франка «Украдене щастя» знайшла своє відображення і в численних роботах мистецтвознавців, таких як Л. Брюховецька, Я. Ган, Л. Овчівєва, К. Пітоєва та ін. [6; 7; 10; 13; 15; 18].

Отже, з часу написання драми літературознавцями було досліджено чимало аспектів. Насамперед ідеться про систему образів, сюжет твору, історію його написання. Та все ж ніхто ще не вдавався до порівняння тексту драми «Украденого щастя» І. Франка й театральної вистави Л. Петренко.

Відповідно, метою статті буде дослідження за допомогою нарративного аналізу двох рівнів побутування «Украденого щастя».

Для реалізації мети ми послуговуватимемося такими термінами, як сюжет, подія, час та простір.

Зокрема Ю. Лотман визначає подію як «переміщення персонажа через межу семантичного поля. Оскільки поділ сюжетного простору на дві частини одним кордоном є лише найелементарнішим видом членування, то і перетин кордонів-заборон, як правило, буде реалізовуватися не як одноразовий акт-подія, а у вигляді ланцюжка подій – сюжету» [12, с. 224]. Та ж сама подія в одному тексті може стати сюжетом в іншому, відтак дослідник ототожнює подію і текст, характеризуючи останній як глобальну структуру нарративного тексту [12].

Подієвість має властивість градації. В. Шмід виділяє критерії максимальної подієвості: ревалентність зміни, непередбачуваність, консекутивність, незворотність, неповторюваність [20, с. 14–21].

Таким чином, нарративними є розповіді, у яких викладається якась історія, що має подію. Наявність події передбачає наявність зміни якоїсь початкової ситуації.

Проблема співвіднесеності між «часом розповіді» і «часом того, що викладається», детально розглянута Ж. Женеттом як явище «нарративних рухів». Зображення є розтягнутим, якщо для певного епізоду наявна велика кількість конкретизованих щодо багатьох інших властивостей елементів. У випадку, коли для історії відбирається досить незначна кількість елементів і властивостей, зображення починає стискатися [11, с. 338–350].

Спіраючись на висновки вчених, ми вважаємо доцільним дослідити драматичний твір І. Франка та сценічну інтерпретацію «Украденого щастя» за допомогою нарративного аналізу. Адже в цих текстах є сюжет, персонаж-діяч, який перетинає «межу семантичного поля», та власне подія – визначальна в теорії нарративу.

Зважаючи, що не в кожній дії є подія, слід визначити подієвість «Украденого щастя». Пропонуємо в нашому дослідженні розглядати подію на різних рівнях. У кожній дії «Украденого щастя» (а їх налічується 5) потрібно визначити міні-подію, а вже потім основну подію на загальносюжетному рівні.

Основною подією для першої дії, тобто міні-подією для всього твору, є прихід Гурмана до будинку Задорожніх. З цього починає змінюватися все: мирний спокій у господі подружжя, думки шлюбної жінки Анни. Отже, маємо опозицію *дім/все, що поза ним*. Час у цій дії розривається спогадами Насті та Анни, а також розповіддю Гурмана про своє минуле. Дія відбувається в один вечір.

У другій дії міні-подія є штучною, створеною жандармом, але для всіх персонажів арешт Миколи став своєрідним переходом межі

семантичного поля. Простір порушено, розбиття захищеності простору-будинку символічно проговорює в кінці дії Анна: «От тобі й ангели божі понад хатою перелетіли» [19, с. 50]. Хронотоп цієї дії розривається тільки сном Анни, який згодом стане символічним для її долі.

Міні-подія в третій дії, коли Микола повертається з в'язниці, стає переломною для всіх. Відповідно, простір змінюється: раніше все відбувалося на рівні приватного – в будинку, тепер же вийшло на загальний рівень, уособленням якого став шинок. Час також розтягнувся зображенням підготовки молоді до гулянь, змалюванням сільського побуту тієї епохи, обговореннями ситуації в родині Задорожніх.

Четверта дія статично показує стан головних героїв, ніяких подій тут не відбувається. Просторово ми знову повертаємося до звичної локації – будинку. Є конкретна вказівка на час – минуло 7 днів.

Очевидно, що міні-подія п'ятої дії співпала з основною подією п'єси «Украдене щастя». Тут витримано всі критерії подієвості в нарративному тексті (ревалентність дії, непередбачуваність, консекутивність, незворотність та неповторюваність). Простір у цій дії також дуже специфічний. У захищеній і приватній до цього часу локації – будинку – зосередилися всі прошарки населення – господарі, жандарм, селяни, сусіди, в'їт. Час розмитий, нефіксований. Хоча зрозуміло, що між діями пройшло немало часу: Микола практично спився.

Отже, на початку дії зображене розтягнуте, а в кінці пришвидшене.

Перейдімо до аналізу сценічної версії «Украденого щастя», прем'єра якої відбулася у вересні 2017 року на сцені навчального театру «5-й поверх». Студенти серйозно підійшли до осмислення драми та до втілення образів на сцені театру. Режисером була Лілія Петренко, студентка 4 курсу театрального факультету університету ім. І. П. Котляревського. Це була її дипломна робота. Аналізувати твір на наявність міні- та мікроподій будемо за поділом на частини вистави – першу та другу.

Перша дія драми розпочинається символічним танцем гурту, тут ще не відомо хто є хто, але згодом ми дізнаємося про головних персонажів та їх характери.

Далі все йде за первісним текстом, мікро- та міні-події також співпадають (Анна дізнається, що Михайло Гурман живий, він з'являється в їхньому будинку, Миколу забирають до в'язниці, Анна повністю віддається Михайлу). Відмінними є лише засоби, якими ці події передаються. Не слова і не думки вголос передають стан Анни, коли вона тільки починає розуміти, що їхнє щастя ще не зовсім втрачене. Її вираз обличчя, рухи, погляд змінюються.

Цікавою є трансформація простору й часу, оскільки просторові рамки та часові маркери повністю зітерті. Ця драма, так би мовити, існує

поза простором і часом. Отже, опозиції, які існували в п'єсі І. Франка та у фільмі Ю. Ткаченка, перетворилися на нову опозицію – *ніде/ніколи*, а точніше *скрізь/завжди*. Часопростір першої дії вистави «Украдене щастя» розривається сном Анни. Сон, як характерно для цієї драми, відтворений за допомогою танцю. Також слід зазначити, що на початку драми давалася ретроспекція в життя Анни.

Друга дія вистави починається з обговорення гуртом поведінки Анни. У танці Анни з Михайлом, як і раніше, має місце мікроподія для Анни, вона переступає через моральні принципи привселюдно, а не лише у своєму будинку. Прихід Миколи з в'язниці можна трактувати як міні-подію, адже це було дійсно неочікуваним та шокуючим для всіх.

Згодом дія повертається до будинку Гурмана, до моменту появи Михайла нічого неочікуваного не трапляється, – Микола запиває горе зі своїми односельцями. Але після того, як Гурман вже на правах хазяїна виганяє пияків з будинку, вони не зникають, а причаївшись по кутках хати, й далі спостерігають за тим, що відбувається. Сварка Михайла і Миколи, прохання другого до Анни, відмова жінки випити за чоловіка, все це відбувається без змін, але щось все одно не так – гурт досі сидить по кутках і спостерігає. Коли сварка посилюється, уважний глядач помічає, що на задньому плані з'являється сокира. Вона паралельно до суперечки плавно переходить з рук у руки кожної особи гурту, і мовби випадково, в момент удару опиняється під рукою у Миколи. Світло гасне.

Отже, визначаємо основну подію у виставі «Украдене щастя». Очевидно, що подією є вбивство Миколою Михайла Гурмана. Але тут не витриманий один критерій подієвості, за В. Шмідом. Ця подія не була неочікуваною, бо сокира з'явилася на сцені задовго до того, як відбувся фатальний удар. Натомість тут розкривається інша особливість цієї події. Режисер грає з глядачем у своєрідну гру: чи послухає Микола думку соціуму, чи прийме рішення сам – ось головна інтрига цієї дії. Вчинивши вбивство, Микола дає зрозуміти, що соціум відіграє чи не найголовнішу роль у їхньому з Анною подружньому житті.

Час у другій дії розривається за рахунок вставного епізоду гноблення Анни гуртом, а також у фіналі, коли громадається міні-подія між вбивством Михайла та останніми словами Миколи. Цікаво, що з наближенням основної події твору час не розтягується, як у зображальному виді мистецтва – фільмі, а навпаки, стискається, настільки, що і глядач не до кінця може усвідомити, що зараз відбудеться.

Простір у драмі вперше розривається виходом Анни в світ, коли вона вперше покидає свій дім.

Показово, що маркери часу й простору відсутні.

На підставі здійснених спостережень робимо висновок про перетворення під керівництвом режисера розірваних елементів сюжету драми на нову самостійну цілісність. Послугуючись різними видами мистецтва та враховуючи контексти побутування драми й вистави, можемо констатувати, що сучасній режисерці вдалося гідно виявити себе в діалозі з І. Франком.

Література

1. Айзеншток І. Генезис «Украденого щастя» Івана Франка//Літ. критика, 1940. № 6. С. 2–26.
2. Білоштан Я. Іван Франко і театр. Київ: Мистецтво, 1967. 367 с.
3. Білоштан Я. Драматургія Івана Франка. Київ: Держ. видав. худож. літ., 1956. 251 с.
4. Білоштан Я. П. За правдиве розкриття образу жандарма в драмі Івана Франка//Наук. зап. 1953. Вип.1. С. 2–23.
5. Борщаговський Ол. Драматичні твори Івана Франка. Київ: Мистецтво, 1946. 125 с.
6. Брюховецька Л. Література і кіно: проблеми взаємин. Київ: Рад. письменник, 1988. 215 с.
7. Брюховецька Л. Адаптація чи штурм літературного Евересту? Твори Івана Франка в кіно//Кіно – Театр. 2006. № 6. URL: <http://www.ktm.ukma.kiev.ua>
8. Возняк М. С. З життя і творчості Івана Франка. Київ: Вид-во АН УРСР, 1955. 302 с.
9. Возняк М. До історії тексту «Украденого щастя» Франка//Рад. Львів. 1945. Вип. 2–3. С. 46–57.
10. Ган Я. Источник вдохновновения//Театр. 1957. № 5. С. 130–131.
11. Женетт Ж. Фигуры: в 2 томах. Москва: Изд. им. Сабашниковых, 1998. Т. 1. 944 с.
12. Лотман Ю. Семиотика кино, 1973. URL: http://www.etnolog.org.ua/pdf/e-biblioteka/mystectv/kino/lotman_yu_semiotika_kino_i_problemy_kinoestetiki.pdf (дата звернення: 17.11.2016).
13. Маркушевський П. Т. «Украдене щастя» Івана Франка серед творів світової драматургії подібної тематики//Укр. літературознавство. 1978. Вип. 30. С. 35–41.
14. Нечитайло М. Ф. З народних ручаїв. Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1970. 165 с.
15. Овчівєва Л. Сценічне втілення «Украденого щастя» І. Я. Франка у трупі під орудою П. К. Саксаганського і М. К. Садовського за участю І. К. Карпенка-Карого у Київському театрі Миколи Садовського//Наук. вісн. Київ. нац. ун-ту театру, кіно і телебач. ім. І. К. Карпенка-Карого. 2013. Вип. 13. С. 36–48.
16. Пархоменко М. Драматургія Івана Франка. Москва: Исскуство, 1957. 106 с.
17. Пархоменко М. Драматургія Івана Франка. Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1956. 128 с.
18. Питоева К. В поисках украденного счастья//Театр. 1979. № 12. С. 21–28.
19. Франко І. Украдене щастя. Харків: Фоліо, 2013. 155 с.
20. Шмид. В. Нарратология. Москва: Языки слав. культ., 2003. 312 с.

References

1. Aizenshtok Iieremiia. Henezys «Ukradenoho shchastia» Ivana Franka. Literaturna krytyka, 1940. №6. S. 2-26.
2. Biloshtan Yakiv. Ivan Franko i teatr. K. : Mystetstvo, 1967. 367 s.
3. Biloshtan Ya. Dramaturhiia Ivana Franka. K. : Derzhavne vydavnytstvo khudozhnoi literatury, 1956. 251 s.
4. Biloshtan Ya.P. Za pravdyve rozkryttia obrazu zhandarma v dramy Ivana Franka. Naukovi zapysky. 1953. Vyp.1, S. 2-23.
5. Borshchahovskiy Ol. Dramatychni tvory Ivana Franka. K. : Mystetstvo, 1946. 125 s.
6. Briukhovetska Larysa. Literatura i kino: problemy vzaiemyn. K. : Radianskyi pysmennyk, 1988. 215 s.
7. Briukhovetska L. Adaptatsiia chy shturm literaturnoho Everestu? Tvory Ivana Franka v kino. Kino – Teatr. 2006. № 6. URL: <http://www.ktm.ukma.kiev.ua>
8. Vozniak M.S. Z zhyttia i tvorchosti Ivana Franka. K. : Vyd-vo akademii nauk URSR, 1955. 302 s.
9. Vozniak M. Do istorii tekstu «Ukradene shchastia» Franka. Radianskyi Lviv. 1945. Vyp. 2-3. S. 46-57.
10. Han Ya. Ystochnyk vdokhnovnovenyia. Teatr, 1957. №5. S. 130-131.
11. Zhenett Zh. Fyhurы. V 2-kh tomakh. Tom 1. M. : Yzdatelstvo ym. Sabashnykovыkh, 1998. 944 s.
12. Lotman Yu. Semyotyka kynо, 1973. URL: http://www.etnolog.org.ua/pdf/e-biblioteka/mystectv/kino/lotman_yu_semiotika_kino_i_problemy_kinoestetiki.pdf (data zvernennia: 17.11.2016).
13. Markushevskiy P.T. «Ukradene shchastia» Ivana Franka sered tvoriv svitovoi dramaturhii podibnoi tematyky. Ukrainske literaturoznavstvo, 1978. Vyp. 30. S. 35-41.
14. Nechytaliuk M.F. Z narodnykh ruchaiv. Lviv : Vyd-vo Lvivskoho universytetu, 1970. 165 s.
15. Ovchiieva L. Stsenichne vtilennia «Ukradenoho shchastia» I.Ia. Franka u trupі pid orudoiu P.K. Saksahanskoho i M.K. Sadovskoho za uchastiu I.K. Karpenka-Karoho ta Kyivskomu teatri Mykoly Sadovskoho. Naukovyi visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu teatru, kino i telebachennia imeni I.K. Karpenka-Karoho. 2013. Vyp. 13. S. 36-48.
16. Parkhomenko M. Dramaturhiia Ivana Franka. M. : Ysskustvo, 1957. 106 s.
17. Parkhomenko M. Dramaturhiia Ivana Franka. Lviv : Vyd-vo Lvivskoho un-tu, 1956. 128 s.
18. Pytoeva K. V poiskakh ukradennoho schastia. Teatr, 1979. № 12. S. 21-28.
19. Franko I. Ukradene shchastia. Kh. : Folio, 2013. 155s.
20. Shmid V. Narratohyia. M. : Yazuky slavianskoi kulturu, 2003. 312 s.

Проценко Катерина Володимирівна, бакалавр, студентка 1 курсу філологічного факультету (магістерський рівень), Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна (майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна); e-mail: procenka17@gmail.com

Проценко Екатерина Владимировна, бакалавр, студентка 1 курса филологического факультета (магистерский уровень), Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина (площадь Свободы, 4, Харьков, 61022, Украина); e-mail: procenka17@gmail.com

Protsenko Kateryna, student of the philological faculty, Karazin Kharkiv National University (Svobody Sq., 4, Kharkiv, 61022, Ukraine); e-mail: procenka17@gmail.com